

دانشگاه ساری
پایه

پول، ارز و بانکداری

(رشته‌های حسابداری و مدیریت)

دکتر محمد لشکری

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.^۱

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتابخوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پر بار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین سوره‌ای که بر آن فرستاده عظیم‌الشأن خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد

1. <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=2696>

شده است: «إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده اند.

دانشگاه پیام نور با گستره جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه جا و همه وقت، به عنوان دانشگاهی کتاب محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره گیری از تجربه های گرانقدر استادان و صاحب نظران برجسته کشورمان، کتاب ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه مهم و خطیر یاری رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه خطیر یاری می رسانند، سپاسگزاری می نمایم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام نور را منزلگاه اندیشه سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	سیزده
راهنمای مطالعه.....	پانزده
فصل اول. سیر تحولات پول.....	۱
هدف کلی.....	۱
هدف‌های یادگیری.....	۱
مقدمه.....	۲
۱-۱ مبادله پایاپای.....	۲
۲-۱ علل پیدایش پول.....	۲
۳-۱ انواع پول.....	۳
۱-۳-۱ پول کالایی.....	۳
۲-۳-۱ پول فلزی.....	۴
۳-۳-۱ پول مسکوک.....	۴
۴-۳-۱ پول کاغذی با پشتوانه.....	۵
۵-۳-۱ پول کاغذی غیرقابل تبدیل (بدون پشتوانه).....	۵
۶-۳-۱ پول بانکی.....	۵
۷-۳-۱ پول الکترونیکی.....	۶
۴-۱ وظایف پول.....	۷
۵-۱ تعریف پول.....	۱۰
خلاصه فصل اول.....	۱۱
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول.....	۱۲
خودآزمایی تشریحی فصل اول.....	۱۶

فصل دوم. سیر تحولات سیستم‌های پولی در ایران و جهان.....	۱۷
هدف کلی.....	۱۷
هدف‌های یادگیری.....	۱۷
مقدمه.....	۱۸
۱-۲ سیر تحول سیستم‌های پولی در جهان.....	۱۹
۱-۱-۲ سیستم پول‌کالایی.....	۱۹
۲-۱-۲ سیستم پول دو فلزی.....	۱۹
۲-۱-۲-۱ سیستم پول دو فلزی بدون رابطه مشخص.....	۱۹
۲-۱-۲-۲ سیستم پول دو فلزی با رابطه مشخص.....	۲۰
۳-۱-۲ سیستم پولی تک فلزی بر پایه طلا.....	۲۱
۴-۱-۲ سیستم پولی دارای پشتوانه کامل.....	۲۲
۵-۱-۲ سیستم پولی بدون پشتوانه (پول دولتی).....	۲۲
۶-۱-۲ سیستم پولی بانکی.....	۲۳
۲-۲ سیر تحولات سیستم‌های پولی در ایران.....	۲۳
۱-۲-۲ سیستم پولی دو فلزی ایران.....	۲۴
۲-۲-۲ سیستم پولی تک فلزی در ایران.....	۲۴
۳-۲-۲ تغییر سیستم پولی تک فلزی قران نقره به ریال.....	۲۵
۴-۲-۲ سیستم پولی کاغذی در ایران.....	۲۵
۵-۲-۲ انحصار انتشار اسکناس توسط بانک ملی ایران.....	۲۶
۳-۲ سیر تحول پول در فقه اسلامی.....	۲۶
۱-۳-۲ پول در صدر اسلام.....	۲۷
۲-۳-۲ نقش پول در کشورهای اسلامی معاصر.....	۲۸
خلاصه فصل دوم.....	۲۹
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم.....	۳۰
خودآزمایی تشریحی فصل دوم.....	۳۴
فصل سوم. تقاضای پول.....	۳۷
هدف کلی.....	۳۷
هدف‌های یادگیری.....	۳۷
مقدمه.....	۳۸
۱-۳ تعریف تقاضای پول.....	۳۸
۲-۳ نظریه‌های تقاضای پول قبل از کلاسیک‌ها.....	۳۹
۳-۳ نظریه تقاضای پول اقتصاددانان کلاسیک.....	۴۰
۱-۳-۳ نظریه مقداری پول دیوید ریکاردو.....	۴۰
۲-۳-۳ نظریه تقاضای پول جان استوارت میل.....	۴۱
۳-۳-۳ نظریه تقاضای پول ایروینگ فیشر.....	۴۳

۴۳	۳-۴ نظریه تقاضای پول کلاسیک به‌طور کلی
۴۹	۳-۴-۱ توجیه کلاسیک‌ها برای وجود بهره
۴۹	۳-۵ نظریه تقاضای پول کلاسیک‌های جدید
۵۲	۳-۵-۱ نظریه تقاضای پول آلفرد مارشال (مکتب کمبریج)
۵۶	۳-۵-۲ نظریه تقاضای پول نوٹ ویکسل
۵۷	۳-۶ نظریه تقاضای پول جان مینارد کینز
۶۲	۳-۶-۱ دام نقدینگی
۶۳	۳-۶-۲ توجیه کینز برای وجود نرخ بهره
۶۴	۳-۷ نظریه تقاضای پول بامول و توین
۶۶	۳-۸ نظریه تقاضای پول، پول‌گرایان
۶۷	۳-۸-۱ نظریه تقاضای پول میلتن فریدمن
۶۹	۳-۹ نظریه تقاضای پول در اندیشه برخی از اقتصاددانان مسلمان
۷۰	خلاصه فصل سوم
۷۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۷۶	خودآزمایی تشریحی فصل سوم
۷۷	فصل چهارم. عرضه پول
۷۷	هدف کلی
۷۷	هدف‌های یادگیری
۷۸	مقدمه
۷۸	۴-۱ تعریف عرضه پول
۸۲	۴-۲ پایه پولی
۸۲	۴-۳ منابع پولی و مصارف پولی
۸۳	۴-۴ عوامل مؤثر بر پایه پولی
۸۴	۴-۵ عوامل مؤثر بر عرضه پول
۸۶	۴-۵-۱ مردم
۸۷	۴-۵-۲ بانک‌های تجاری
۸۹	۴-۵-۳ بانک مرکزی
۸۹	۴-۶ تابع رفتاری بانک مرکزی و بانک‌های تجاری
۹۱	۴-۷ تعادل ترکیب پول و سپرده در سه بخش مردم، بانک‌های تجاری و بانک مرکزی
۹۳	۴-۸ نحوه تأثیرگذاری هر کدام از بخش‌ها بر عرضه پول
۹۶	۴-۹ نظریه عرضه پول در اندیشه برخی از اقتصاددانان مسلمان
۹۷	خلاصه فصل چهارم
۹۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۹۹	خودآزمایی تشریحی فصل چهارم

فصل پنجم. تاریخچه بانکداری در ایران و جهان.....	۱۰۱
هدف کلی.....	۱۰۱
هدف‌های یادگیری.....	۱۰۱
مقدمه.....	۱۰۳
۱-۵ تعریف بانک.....	۱۰۳
۲-۵ اهمیت بانکداری.....	۱۰۴
۳-۵ تاریخچه بانکداری در جهان.....	۱۰۴
۴-۵ تاریخچه بانکداری در ایران.....	۱۰۸
۱-۴-۵ بانک‌های خارجی تأسیس شده در ایران.....	۱۰۹
۲-۴-۵ بانک‌های ایرانی.....	۱۱۵
۳-۴-۵ بانک‌های خصوصی قبل از جنگ جهانی دوم.....	۱۲۰
۴-۴-۵ بانک‌های خصوصی بعد از جنگ جهانی دوم.....	۱۲۱
۵-۵ قوانین بانکداری.....	۱۲۳
۱-۵-۵ قوانین بانکداری قبل از انقلاب اسلامی.....	۱۲۴
۲-۵-۵ قوانین بانکداری بعد از انقلاب اسلامی.....	۱۲۶
۶-۵ خدمات بانکداری در ایران.....	۱۳۹
۱-۶-۵ اعطای تسهیلات.....	۱۳۹
۲-۶-۵ ضمانت‌نامه‌ها.....	۱۳۹
۳-۶-۵ خدمات ارزی.....	۱۴۰
۴-۶-۵ خدمات و طرح‌های حمایتی.....	۱۴۰
۵-۶-۵ خدمات تلفنی.....	۱۴۰
۶-۶-۵ خدمات بانکداری الکترونیک.....	۱۴۱
۷-۵ اصول بانکداری.....	۱۴۱
خلاصه فصل پنجم.....	۱۴۳
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم.....	۱۴۵
خودآزمایی تشریحی فصل پنجم.....	۱۴۶
فصل ششم. بانکداری اسلامی.....	۱۴۹
هدف کلی.....	۱۴۹
هدف‌های یادگیری.....	۱۴۹
مقدمه.....	۱۵۰
۱-۶ نحوه پرداخت سود در بانکداری اسلامی.....	۱۵۲
۲-۶ روش‌های تجهیز منابع در بانکداری اسلامی.....	۱۵۳
۳-۶ تخصیص منابع پولی در بانکداری اسلامی.....	۱۵۵
۴-۶ طبقه‌بندی عقود اسلامی.....	۱۶۱
۱-۴-۶ طبقه‌بندی عقود اسلامی براساس مدت‌زمان.....	۱۶۱

۱۶۱	۴-۲ طبقه‌بندی عقود اسلامی براساس بخش‌های اقتصادی: نوع عقد موارد کاربرد
۱۶۲	۴-۳ طبقه‌بندی عقود اسلامی براساس وجه اشتراک در کاربرد
۱۶۲	۵-۵ تاریخچه بانکداری اسلامی
۱۶۳	۶-۶ بانک‌های تجاری اسلامی
۱۶۵	خلاصه فصل ششم
۱۶۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم
۱۶۹	خودآزمایی تشریحی فصل ششم
۱۷۱	فصل هفتم. بانک مرکزی
۱۷۱	هدف کلی
۱۷۱	هدف‌های یادگیری
۱۷۲	مقدمه
۱۷۳	۷-۱ تعریف بانک مرکزی
۱۷۳	۷-۲ وظایف بانک مرکزی
۱۷۸	۷-۳ ترازنامه بانک مرکزی
۱۸۰	۷-۴ پایه پولی
۱۸۱	خلاصه فصل هفتم
۱۸۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم
۱۸۴	خودآزمایی تشریحی فصل هفتم
۱۸۷	فصل هشتم. عملیات بانکی
۱۸۷	هدف کلی
۱۸۷	هدف‌های یادگیری
۱۸۸	مقدمه
۱۸۹	۸-۱ انواع عملیات بانکی
۱۸۹	۸-۱-۱ عملیات بانکی کوتاه‌مدت
۱۸۹	۸-۱-۱-۱ سپرده
۱۹۰	۸-۱-۱-۲ تنزیل
۱۹۱	۸-۱-۱-۳ ایجاد اعتبار
۱۹۳	۸-۱-۲ عملیات بانکی بلندمدت
۱۹۴	۸-۱-۳ انتشار اوراق بهادار
۱۹۴	۸-۲ ترازنامه بانک‌های بازرگانی
۱۹۶	۸-۳ حساب تسویه بین بانک‌ها
۲۰۰	۸-۴ عملیات بانک‌های بازرگانی و فرایند خلق پول
۲۰۱	۸-۴-۱ فرایند خلق پول بانک‌های بازرگانی با فرض‌های ساده‌کننده
۲۰۴	۸-۴-۱-۱ ضریب افزایش سپرده در حالت ساده

۲۰۶	۸-۴-۲ استخراج فرمول کلی برای محاسبه تغییر در سپرده‌ها
۲۰۹	۸-۴-۲ فرایند خلق پول بانک‌های بازرگانی در شرایط نزدیک به دنیای واقعی
۲۱۸	۸-۴-۲-۱ ضریب افزایش نقدینگی
۲۲۰	خلاصه فصل هشتم
۲۲۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم
۲۲۵	خودآزمایی تشریحی فصل هشتم
۲۲۷	فصل نهم. سیاست‌های پولی
۲۲۷	هدف کلی
۲۲۷	هدف‌های یادگیری
۲۲۹	مقدمه
۲۲۹	۹-۱ تعریف سیاست پولی
۲۲۹	۹-۲ انواع سیاست پولی
۲۳۰	۹-۳ لزوم سیاست پولی
۲۳۰	۹-۴ هدف‌های سیاست پولی
۲۳۷	۹-۵ تضاد بین هدف‌های سیاست‌های پولی
۲۳۸	۹-۶ ابزارهای سیاست پولی
۲۳۸	۹-۶-۱ ابزارهای کمی سیاست پولی
۲۴۵	۹-۶-۲ ابزارهای کیفی سیاست پولی
۲۴۵	۹-۶-۱-۲ انواع ابزارهای کیفی سیاست پولی
۲۴۷	۹-۷ تأثیر سیاست پولی و سیاست مالی بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۴۷	۹-۷-۱ تأثیر سیاست پولی بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۴۹	۹-۷-۲ تأثیر سیاست مالی بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۵۱	۹-۷-۳ سیاست پولی انبساطی و سیاست مالی انقباضی و تأثیر آن‌ها بر درآمد ملی و نرخ بهره
۲۵۱	۹-۷-۴ ترکیب سیاست پولی انقباضی و سیاست مالی انبساطی و تأثیر آن‌ها بر نرخ بهره و درآمد ملی
۲۵۳	۹-۷-۵ سیاست پولی انبساطی در منطقه کلاسیک‌ها
۲۵۴	۹-۷-۶ سیاست پولی انبساطی در منطقه کینز
۲۵۵	۹-۸ سیاست‌های پولی در بانکداری بدون ربا
۲۵۷	خلاصه فصل نهم
۲۵۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل نهم
۲۵۹	خودآزمایی تشریحی فصل نهم
۲۶۲	فصل دهم. ارز
۲۶۵	هدف کلی
۲۶۵	هدف‌های یادگیری

۲۶۶	 مقدمه
۲۶۷	 ۱-۱۰ تعریف ارز
۲۶۸	 ۲-۱۰ نرخ ارز
۲۶۸	 ۳-۱۰ اهمیت نرخ ارز
۲۶۹	 ۴-۱۰ بازار ارز
۲۷۲	 ۵-۱۰ ابزارهای مختلف انتقال دارایی های ارزی
۲۷۳	 ۶-۱۰ انواع معاملات ارزی
۲۷۵	 ۷-۱۰ معاملات بین بانکی
۲۷۶	 ۸-۱۰ تعیین نرخ ارز
۲۷۹	 ۹-۱۰ رژیم های مختلف تعیین نرخ ارز
۲۸۱	 ۱۰-۱۰ عملیات بازار ارز
۲۸۵	 ۱۱-۱۰ یورو
۲۸۷	 ۱۲-۱۰ صندوق ذخیره ارزی
۲۸۷	 ۱-۱۲-۱۰ هدف ها و قوانین صندوق ذخیره ارزی
۲۸۸	 ۱۳-۱۰ صندوق توسعه ملی
۲۸۸	 ۱۴-۱۰ بازار ارز خارجی (فارکس)
۲۹۰	 ۱-۱۴-۱۰ تاریخچه توسعه و گسترش بازار فارکس
۲۹۱	 ۲-۱۴-۱۰ خصوصیات برتری بازار فارکس نسبت به بازارهای دیگر
۲۹۳	 خلاصه فصل دهم
۲۹۶	 خودآزمایی چهارگزینه ای فصل دهم
۲۹۸	 خودآزمایی تشریحی فصل دهم
۲۹۹	 پاسخنامه
۳۰۳	 منابع

تقدیم

به کسانی که به سرنوشت محرومین می اندیشند.

پیشگفتار

درس پول، ارز و بانکداری هم با اقتصاد خرد ارتباط دارد و هم با اقتصاد کلان زیرا پول در رفتار فردی و رفتار اجتماعی نقش مهمی را بازی می کند. این درس از سه بخش اساسی ۱. پول، ۲. بانکداری، ۳. ارز تشکیل شده است.

پول همانند هر کالای دیگری دارای عرضه و تقاضا است قوانین عرضه و تقاضا نیز در مورد پول صدق می کند بنابراین اگر قیمت پول را نرخ بهره یا نرخ سود بانکی در نظر بگیریم تقاضای پول با آن رابطه معکوس دارد. پس انداز را می توانیم عرضه وجوه و سرمایه گذاری را تقاضای وجوه قلمداد کنیم در این صورت قانون عرضه و تقاضا نیز در مورد پول صدق می کند.

پول هم در بخش واقعی اقتصاد و هم در بخش پولی اقتصاد تأثیرگذار است؛ بنابراین مطالعه آن به تحلیل های اقتصادی کمک می کند.

کتاب حاضر محصول ۱۴ سال تدریس و تحقیق در رشته اقتصاد، حسابداری و مدیریت است.

این کتاب برای درس «پول و بانکداری» رشته اقتصاد نظری و بازرگانی و «پول، ارز، بانکداری» رشته های حسابداری و مدیریت به ارزش ۳ واحد تنظیم شده است.

کتاب به صورت آموزشی تدوین شده است. در ابتدای هر فصل یک هدف کلی و چند هدف رفتاری تنظیم شده تا دانشجو با هدف های تعیین شده مطالعه خود را آغاز نماید. پس از مطالب هر فصل خلاصه هر فصل ذکر شده تا مروری به مطالب ارائه

شده صورت گیرد. در پایان هر فصل سؤالاتی طرح شده که دانشجویان با مطالعه دقیق می‌توانند به آن‌ها پاسخ دهند.

این کتاب به صورت زیر سازمان‌دهی شده است. فصل اول که به بررسی سیر تحولات پول در اقتصاد مربوط می‌شود. در فصل دوم سیر تحولات سیستم‌های پولی در ایران و جهان تحلیل می‌شود. در فصل سوم تقاضای پول مورد بررسی قرار می‌گیرد. در فصل چهارم عرضه پول تحلیل می‌شود. فصل پنجم تاریخچه بانک و بانکداری در ایران و جهان را تجزیه و تحلیل می‌کند. در فصل ششم بانکداری اسلامی بحث می‌شود. در فصل هفتم بانک مرکزی معرفی می‌شود. فصل هشتم به عملیات بانکی می‌پردازد. فصل نهم سیاست‌های پولی را مورد تجزیه تحلیل قرار می‌دهد. در فصل دهم ارز و نقش آن در اقتصاد تشریح می‌شود.

بر خود لازم می‌دانم از کلیه همکارانی که نظر آن‌ها به غنای علمی این اثر افزوده مخصوصاً جناب آقای دکتر عبدالعلی منصف ویراستار محترم کتاب تشکر نمایم. از کلیه دانشجویانی که درس پول، ارز و بانکداری را با من گذرانده و نظرات انتقادی خود را در مورد مباحث مطرح شده ارائه کرده‌اند صمیمانه تشکر می‌کنم؛ قطعاً نظرات آن‌ها در ارتقاء کیفی این کتاب مفید بوده است. همچنین از اعضای محترم گروه اقتصاد که نظرات انتقادی خود را ارائه کرده‌اند، سرکار خانم دکتر شایگانی و دکتر محمدرضا رنجبر فلاح از گروه اقتصاد، مدیر و معاون محترم تولید محتوا و تجهیزات آموزشی دانشگاه پیام‌نور، کلیه همکاران محترم مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی و کارشناسان محترم سرکار خانم شوریابی و جناب آقای مهندس فرنیا و سرکار خانم لیلا زارعی صمیمانه تشکر می‌کنم.

محمد لشکری

فروردین‌ماه ۱۴۰۴

راهنمای مطالعه

دانشجوی عزیز، درس پول، ارز و بانکداری یکی از دروس پایه است و همان‌طور که از نام آن پیداست هدف از این درس فراهم ساختن زمینه‌های آشنایی دانشجو با پول، ارز، بانکداری، نظریه‌ها و مکاتب پولی و سیاست‌های پولی و مالی است. این کتاب برای ۳ واحد درسی تدوین گردیده است. محتوای کتاب با عنایت به سرفصل مصوب درس تهیه و سازمان‌دهی شده است. سه بخش اساسی که مبنای تألیف کتاب پیش رو قرار گرفته است عبارت‌اند از:

۱. آشنایی با سیر تحولات پول

۲. آشنایی با سیر تحولات بانکداری

۳. آشنایی با پول خارجی، انواع آن و جانشینی پول

برای این که بهتر بتوانید به هدف خود یعنی یادگیری مطالب کتاب دست یابید به موارد زیر توجه کنید:

داشتن برنامه برای انجام هر کاری، از جمله مطالعه و فراگیری، مانند داشتن نقشه سفر و رفتن به راهی است که قبلاً آن را نیمووده‌اید. بدون نقشه هم می‌توانید راهی را طی کنید اما مسلماً یا به نتیجه مطلوب نخواهید رسید و یا با صرف منابع و زمان بیشتر نتیجه‌ای نه‌چندان مطلوب به‌دست خواهید آورد.

مطالعه و فراگیری طبق برنامه‌ای با زمان‌بندی مناسب برای شما دانشجویان محترم اهمیت به‌سزایی دارد؛ زیرا اکنون شما در دانشگاه پیام‌نور تحصیل می‌کنید که با

تجربه آموزشی پیشین شما متفاوت است. شما در فرایند یادگیری گذشته خود متکی به کلاس و تدریس معلم بودید حال آنکه در دانشگاه بیشتر اتکای شما باید به کتاب، تلاش و برنامه‌ریزی خودتان برای یادگیری باشد. در دبیرستان معلمان مطالب را به شما آموزش می‌دادند. در دانشگاه پیام نور استادان بیشتر نقش راهنما را ایفا می‌کنند. بر همین اساس مؤلف سعی نموده تا با تهیه این کتاب به شما در ایجاد خوداتکایی بیشتر کمک نماید.

توصیه می‌شود از ابتدای ترم برای خود برنامه‌ریزی نمایید و در هر هفته درسی را که رفع اشکال شده و همچنین درس جلسه آینده را مرور کنید و سؤالات و نکات مبهم خود را یادداشت کنید تا بتوانید در جلسات رفع اشکال آن‌ها را مطرح نمایید و بر پویایی و فعال بودن کلاس بیفزایید.

در ابتدای هر فصل، هدف‌های مورد انتظار بیان شده است. هنگام مطالعه هر یک از فصل‌های کتاب قبل از هر چیز لازم است به این هدف‌ها (کلی و رفتاری) توجه کنید؛ زیرا آگاهی از هدف‌ها، در شما نسبت به موضوع مورد بحث انگیزه و علاقه ایجاد می‌کند و به مطالعه شما جهت می‌دهد.

میان فصل‌های مختلف کتاب ارتباط و انسجام وجود دارد، به عبارت دیگر، مطالب هر فصل با تکیه بر فصل‌های پیش تهیه شده است. برای فهم بهتر مطالب هر فصل لازم است مطالب فصل‌های قبل از آن را به خوبی درک کرده باشید.

در هر فصل مجموعه‌ای از مفاهیم اساسی آموزش داده می‌شود. این مفاهیم نکات اساسی فصل هستند و بقیه مطالب و فعالیت‌ها برای یادگیری آن تنظیم شده‌اند. از این رو پس از اتمام مطالب هر فصل قسمتی تحت عنوان «خلاصه فصل» نگارش شده است که دربرگیرنده این مفاهیم است. پس از مطالعه هر فصل، تأمل در قسمت «خلاصه فصل» می‌تواند به تعمیق یادگیری در شما کمک کند. توجه داشته باشید که «خلاصه فصل» برای حفظ کردن و یادگیری سطحی مطالب نیست.

در سازمان‌دهی و تهیه متن سعی بر این بوده که شما به تفکر درباره مسائل و پدیده‌های اقتصادی و تحلیل آن‌ها علاقه‌مند و فعال شوید و بتوانید از آموخته‌های خود در زمینه پول، ارز و بانکداری، در زندگی فردی و اجتماعی خویش استفاده کنید. بدیهی است مطالعه‌ای که صرفاً به منظور گذراندن این درس صورت گیرد شما را به این هدف مهم نمی‌رساند.

در پایان هر فصل، چند نمونه تمرین و پرسش با عنوان «خودآزمایی فصل» ارائه شده که پاسخ آن‌ها در متن کتاب آمده است. ممکن است پاسخ برخی از سؤالات به‌طور مستقیم در متن نیامده باشد دلیل این امر آن است که شما به‌عنوان یک دانشجوی فعال که اولین مراحل پژوهش را می‌آموزید برای یادگیری به یک منبع اکتفا نکنید و بدانید که دایره علم بسیار وسیع‌تر از دانش ما و مطالب اطراف ماست و برای پاسخ سؤالاتمان باید به منابع بیشتری مراجعه و بیشتر مطالعه کنیم. اکیداً توصیه می‌شود پس از مطالعه کامل هر فصل، دستیابی به مهارت‌های پیش‌بینی شده در هدف‌ها (کلی و رفتاری) را بررسی کنید. چنانچه از فرایند یادگیری خود اطمینان حاصل کردید خودآزمایی فصل مربوط را حل کنید. برای یافتن پاسخ سؤالات با سایر دانشجویان هم‌فکری و تبادل نظر کنید. برای اطمینان از پاسخ خود می‌توانید به پاسخ‌نامه پایان کتاب مراجعه نمایید توصیه می‌شود ابتدا سعی کنید پاسخ صحیح را با مطالعه متن پیدا کنید و در صورت نیاز به پایان کتاب مراجعه نمایید.

هنگام حضور در کلاس کاملاً به سؤالات سایر دانشجویان و توضیحات استاد گوش دهید و اگر می‌توانید یادداشت مختصری بردارید و بعد از کلاس نوشته‌ها و یادداشت‌های خود را مرتب کنید و به‌جای مناسبی در کتاب درسی خود منتقل کنید تا در زمان مطالعه مجدد بتوانید برای درک بهتر مطالب از آن‌ها استفاده کنید.

فصل اول

سیر تحولات پول

هدف کلی

دانشجو پس از مطالعه این فصل با تاریخچه پول و سیر تحولات پول آشنا می‌شود.

هدف‌های یادگیری

پس از مطالعه این فصل دانشجو قادر خواهد بود:

۱. مبادله پایاپای را تعریف نماید.
۲. محدودیت‌های مبادله پایاپای را ذکر نماید.
۳. علل پیدایش پول را ذکر نماید.
۴. انواع پول را نام ببرد.
۵. پول فلزی را تعریف نماید.
۶. پول مسکوک را تعریف نماید.
۷. پول کالایی را تعریف نماید.
۸. پول کاغذی با پشتوانه را تعریف نماید.
۹. پول کاغذی غیرقابل تبدیل (بدون پشتوانه) را تعریف نماید.
۱۰. پول بانکی را تعریف نماید.
۱۱. عوامل مؤثر بر گسترش پول بانکی و برتری آن به انواع دیگر پول را نام ببرد.
۱۲. پول الکترونیکی را تعریف نماید.
۱۳. وظایف پول را ذکر نماید.
۱۴. دلایل نگهداری یا تقاضای پول توسط مردم را توضیح دهد.
۱۵. پول را تعریف نماید.

مقدمه

پول یکی از مهم‌ترین ابداعات بشر است. پول مانند روغن موتور است. همان‌طور که روغن موتور باعث می‌شود که اجزاء موتور اتومبیل به‌خوبی کار خود را انجام دهند و کمتر استهلاک داشته باشند پول نیز موجب تسهیل وظایف اجزاء اقتصاد می‌شود. همچنین پول شبیه جریان گردش خون بدن است، خون به تمام اجزاء بدن غذا می‌رساند و از طریق کلیه‌ها تصفیه می‌شود و دوباره در جریان قرار می‌گیرد. پول نیز مانند خون در اقتصاد گردش می‌کند، نیازهای افراد، بنگاه‌ها، سازمان‌ها و دولت را برطرف می‌کند و با ورود و خروج به سیستم بانکی عمل تصفیه اقتصاد را انجام می‌دهد. همان‌طور که اتومبیل نمی‌تواند بدون روغن موتور کار کند و بدن انسان نیز بدون خون می‌میرد؛ جوامع امروزی بدون پول نمی‌توانند به حیات اقتصادی خود ادامه دهند.

۱-۱ مبادله پایاپای

در دوران گذشته مردم نیازهای خود را از طبیعت به‌دست می‌آوردند. با شکل‌گیری زندگی اجتماعی و با تقسیم کار نیاز به مبادله احساس شد، با احساس نیاز به مبادله افراد کالاهایی را که تولید می‌کردند در مقابل کالاهایی که نیاز داشتند مبادله و نیاز یکدیگر را برطرف می‌کردند. به این ترتیب مبادله کالا با کالا یا مبادله تهاتری یا پایاپای ایجاد شد. این نوع مبادله در زمان خود نوع بسیار پیشرفته‌ای بوده چون نسبت به دوره قبل سطح رفاه جامعه را افزایش می‌داده است. هر چند مبادله پایاپای توفیق بزرگی به حساب می‌آمد، اما با پیشرفت جوامع به‌تدریج کارایی خود را از دست داد. مبادله پایاپای محدودیت‌هایی داشت. این محدودیت‌ها را می‌توان علل گرایش بشر به پیدا کردن وسیله‌ای برای مبادله دانست که در زیر به آن‌ها پرداخته می‌شود.

۱-۲ علل پیدایش پول

دلایل متعددی برای پیدایش پول ذکر شده است. در زیر به ۵ علت مهم پیدایش پول اشاره می‌کنیم:

۱. نیاز هم‌زمان طرفین مبادله: طرفین مبادله باید به کالاهای یکدیگر نیاز داشته باشند، مثلاً تولیدکننده چای به قند نیاز دارد و می‌خواهد مقداری چای را با قند معاوضه نماید باید شخصی را پیدا کند که قند داشته باشد و حاضر به تعویض آن با چای باشد.

۲. **تقسیم ناپذیر بودن برخی کالاها:** در مبادله پایاپای مقدار کالای عرضه شده همیشه با مقدار تقاضای طرف مقابل برابر نیست لذا کالاها باید تقسیم‌پذیر باشند، تا مبادله صورت گیرد؛ بنابراین، مبادله برخی از کالاها مثل گوسفند، گاو و اسب با کالاهایی مثل تخم مرغ، قند و چای امکان‌پذیر نیست.

۳. **مشکل ارزش‌گذاری:** ارزش‌گذاری کالاها توسط طرفین مبادله به‌سادگی صورت نمی‌گرفت زیرا کیفیت کالاها یکسان نبود.

۴. **تعیین قیمت کالاها:** چون واحد سنجش کالاها مشخص نبود، بین هر دو کالا باید یک رابطه مبادله صورت می‌گرفت و قیمت‌های متعددی برای هر کالا تعیین می‌شد.

۵. **مشکل ذخیره‌سازی:** هر شخصی تمایل داشت مازاد تولید خود را ذخیره نماید، ذخیره‌سازی کالاهای فسادپذیر مثل مواد غذایی برای مدت طولانی امکان‌پذیر نبود لذا هزینه نگهداری ذخایر اقتصادی افزایش می‌یافت.

مشکلات فوق عللی بود که انسان‌ها به این نتیجه رسیدند که بایستی وسیله‌ای پیدا کنند که مورد توافق طرفین مبادله باشد و محدودیت‌های فوق را نداشته باشد. بشر در طول تاریخ خود ابزارهای متفاوتی را به‌عنوان وسیله مبادله انتخاب کرده است که در زیر تحت عنوان انواع پول ارائه می‌شود.

۱-۳ انواع پول

افزایش مبادلات و تنوع کالاها و خدمات با توجه به شرایط جغرافیایی و موقعیت اجتماعی هر جامعه و گذشت زمان و پیشرفت تکنولوژی در هر جامعه‌ای نوعی پول به وجود آمد. در همه جوامع ابتدا پول کالایی و سپس پول فلزی، پول کاغذی، پول تحریری و نهایتاً پول الکترونیکی ایجاد شد. در زیر به تحلیل هر کدام از آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۳-۱ پول کالایی

اگر یک کالا با توجه به شرایط یک جامعه مقبولیت عام داشته باشد و افراد جامعه از آن به‌عنوان واحد سنجش استفاده نمایند و حاضر به مبادله کالاها و خدمات خود با آن کالا باشند آن کالا «پول کالایی» نامیده می‌شود، زیرا هم نقش پول و هم نقش کالا را بازی می‌کند. پول کالایی با توجه به شرایط جغرافیایی و اجتماعی هر جامعه تعیین می‌شده است. به‌عنوان مثال در هندوستان صدف، در ایران غلات، در حبشه بسته‌های فلفل و